

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	420
Land:	Serbien
Kilde:	Utrikesdepartementet
Titel:	"Mänskliga rättigheter i Kosovo 2006"
Udgivet:	20. marts 2007
Optaget på baggrundsmaterialet:	20. marts 2007

Utrikesdepartementet

Denna rapport är en översiktlig sammanställning över hur de mänskliga rättigheterna efterlevs, grundad på den svenska ambassadens bedömningar.

Rapporten kan inte ge en fullständig bild. Information bör sökas också från andra källor.

Mänskliga rättigheter i Kosovo 2006

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Det sker en fortsatt förbättring i Kosovo vad gäller de mänskliga rättigheterna men många problem kvarstår och situationen är bekymmersam, särskilt för personer tillhörande minoritetsgrupperna. Diskriminering förekommer inom rättssektorn, hälso- och sjukvården utbildningssystemet med mera. Det bristande förtroendet de etniska grupperna emellan, särskilt mellan kosovoalbaner och kosovoserber, gör att det fortfarande finns parallella samhällsstrukturer i områden där kosovoserberna är i majoritet.

Säkerhetsläget är generellt sett lugnt men spänt. Sedan upploppen i mars 2004, som riktades mot personer tillhörande minoritetsgrupperna, har det inte förekommit något omfattande interetniskt våld. Kontakterna grupperna emellan är dock starkt begränsade. De pågående förhandlingarna om Kosovos framtida status bidrar i nuläget till en viss ökad spänning i samhället.

Överförandet av ansvar för majoriteten av Kosovos samhällsfunktioner från FN-administrationen (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, UNMIK) till det temporära självstyret pågår. Den stora utmaningen för självstyret består i att föra den så kallade standardsprocessen (det internationella samfundets nuvarande strategi för Kosovo) framåt och därmed utveckla ett samhälle där de mänskliga rättigheterna för alla invånare garanteras - inte endast i lagstiftning utan också i realiteten.

Den svaga ekonomiska utvecklingen och fattigdomen hos delar av befolkningen utpekas som ett av de största hoten mot en gynnsam social utveckling i Kosovo. Arbetslösheten är hög och uppgår uppskattningsvis till 40-45 procent. Grundläggande samhällsfunktioner såsom skola, hälso- och sjukvård lider av betydande resursbrist.

Förhållandena inom rättssektorn är ett av de allvarligaste problemen relaterade till mänskliga rättigheter i Kosovo. Rättsväsendet är ineffektivt och tilltron hos befolkningen är låg. Lagstiftningen tar hänsyn till de flesta aspekterna av mänskliga rättigheter men stora problem finns när det gäller dess tillämpning.

Korruption inom så gott som alla sektorer i samhället bidrar till svårigheterna att bygga väl fungerande och icke-diskriminerande samhällsstrukturer för invånarna i Kosovo. Det gäller även den organiserade brottsligheten. En anti-korruptionslag antogs 2004 men först i juli 2006 etablerades myndigheten med särskilt ansvar för att hantera dessa frågor.

Kvinnans ställning i Kosovo är utsatt men en rad olika åtgärder pågår för att stärka kvinnans roll. Människohandeln är ett problem.

I socialistiska federativa rådsrepubliken Jugoslavien åtnjöt Kosovo, i enlighet med 1974 års konstitution, status som autonom provins i republiken Serbien vilket innebar ett relativt omfattande självstyre. Denna autonoma ställning annullerades 1989 av Milosevic-regimen. Under 1990-talet steg missnöjet bland kosovoalbanerna och i slutet av decenniet växte en kosovoalbansk gerilla under namnet Kosovo Liberation Army (KLA) fram. Strider mellan KLA och den jugoslaviska inrikespolisen och armén blev allt mer intensiv samtidigt som regimen förtryck av den albanska befolkningen i provinsen eskalerade. I mars 1999 inledde en allians av Nato-stater bombningar i Serbien och Kosovo riktade mot den jugoslaviska regimen. I juni månad upphörde dessa sedan de jugoslaviska trupperna dragit sig tillbaka från Kosovo.

FN:s interimadministration i Kosovo (UNMIK) etablerades genom resolution 1244 i säkerhetsrådet den 10 juni 1999. Arbetet leds av en särskild representant för FN:s generalsekreterare (Special Representative of the Secretary-General, SRSG). För säkerheten svarar en internationell Nato-ledd militär insatsstyrka, Kosovo Force (KFOR) där även en svensk kontingent ingår. FN:s säkerhetsråds resolution 1244 utgör grunden för UNMIK:s närvaro och verksamhet. Där anges bland annat att UNMIK ska "promote the establishment, pending a final settlement, of substantial autonomy and self-government in Kosovo", upprätthålla lag och ordning samt skydda och främja mänskliga rättigheter och garantera ett säkert och obehindrat återvändande för alla flyktingar och internflyktingar till deras hem i Kosovo.

Lokala val hölls i oktober 2000 och i januari 2001 bildades det första embryot till en egen administration. I maj 2001 tillkännagav FN:s särskilde representant en temporär, lokal "författning" för Kosovo. Allmänna val till provinsparlamentet har genomförts två gånger, 2001 och 2004. I mars 2002 bildades det så kallade temporära självstyret (Provisional Institutions of Self-

Government, PISG) som kan liknas vid en regering till vilken UNMIK nu gradvis överför sina befogenheter. Även om många områden har förts över till det temporära självstyret ligger viss makt kvar hos UNMIK. Ledstjärnan är den så kallade standardsprocessen som syftar till att säkerställa att Kosovo bygger upp fungerande och rättssäkra samhällsstrukturer för alla dess invånare.

Förhandlingarna om Kosovos framtida status inleddes 2005 med utnämningen av finländaren Martti Ahtisaari till FN:s särskilda sändebud för denna process och han har etablerat ett sekretariat i Wien (UNOSEK). Under 2006 har företrädare för självstyret i Pristina och regeringen i Belgrad träffats under UNOSEK:s ledning och diskuterat frågor såsom decentralisering, kulturarv och religiösa platser. Ahtisaari presenterade sitt förslag i början av 2007.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Enligt UNMIK *regulation* 1999/24 och det konstitutionella ramverket för självstyret ska alla offentligt anställda i Kosovo vid genomförandet av sitt ämbete ta i beaktande internationellt erkända standarder för mänskliga rättigheter, framförallt enligt:

- FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, *Universal Declaration of Human Rights (UDHR)*
- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)*, samt de fakultativa protokollen om enskild klagorätt och avskaffandet av dödsstraffet
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)*
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD)*
- Konventionen om avskaffande av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of all forms of Discrimination against Women (CEDAW)*, samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt
- Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, *Convention against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)*, samt det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr
- Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* samt de två tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter och om handel med barn
- Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna samt dess protokoll.

Enligt UNMIK *regulation* 2001/9 är ovannämnda konventioner direkt tillämpliga i Kosovo. UNMIK och Nato ska dessutom tillämpa de internationella konventioner som det forna Jugoslavien hade tillträtt i mars 1989. Dessa inkluderar förutom ovanstående konventioner även exempelvis FN:s konvention om förhindrande och bestraffning av folkmord. Trots att varken UNMIK eller det temporära självstyret har kunnat ratificera ovannämnda konventioner har viss rapportering till de olika övervakningskommittéerna ägt rum. I februari 2006 överlämnade UNMIK en rapport om de mänskliga rättigheterna i Kosovo sedan juni 1999. En s.k. skuggrapport om minoriteternas situation lämnades till Europarådet hösten 2005.

I februari 2004 antog parlamentet en anti-diskrimineringslag. På varje ministerium håller enheter på att inrättas för att bevaka de mänskliga rättigheterna. Det är ett viktigt initiativ för att öka medvetenheten om de mänskliga rättigheterna inom administrationen och hos befolkningen. I tillägg har en särskild enhet för god samhällsstyrning inrättats vid premiärministerns kansli.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Uppgifter om att de myndigheter som lyder under UNMIK skulle begått tortyr i Kosovo under 2006 förekommer inte. Våldsyttningar har dock förekommit.

Enligt Internationella rödakorskommittén, ICRC, är fortfarande 2 202 personer rapporterade saknade sedan konflikten. Kosovoalbanerna försvann främst under konflikten medan personer tillhörande andra etniska grupper i huvudsak försvann sedan striderna upphört i juni 1999. I juni 2002 upprättades ett kontor för arbetet med saknade personer, Office on Missing Persons and Forensics (OMPF), som bland annat har till uppgift att undersöka platser där det kan finnas massgravar. Flera enskilda organisationer, bland andra Amnesty International, har riktat kritik mot det internationella samfundet för att man inte har lyckats ställa de ansvariga för dessa försvinnanden inför rätta. Sedan 2004, under ledning av internationella rödakorskommittén, finns en arbetsgrupp etablerad med representanter från ansvariga myndigheter i Belgrad och Pristina.

Den personliga säkerheten har gradvis förbättrats sedan den öppna konflikten 1999 och situationen bedöms som lugn men är fortsatt spänd. Med de pågående förhandlingarna om Kosovos framtida status har en ökad spänning känts av i samhället. Man kan inte bortse från att situationen lätt skulle kunna brisera igen såsom skedde i mars 2004 då en incident ledde till våldsamma

upplopp varvid 19 människor dog och ett stort antal människor från minoritetsgrupperna tvingades fly.

Hot förekommer, bland annat mot personer inom UNMIK-polisen, Kosovos polisstyrka (Kosovo Police Service, KPS) och delar av rättsväsendet. Bilbomber har placerats under UNMIK:s fordon och bilar tillhörande rådgivare till regeringsmedlemmar. Flera KPS-poliser har dödats under de sju år som Kosovo har administrerats av UNMIK.

Förhållandena i fängelserna är enkla men når generellt sett upp till acceptabel, internationell standard. Det råder dock brist på platser vilket gör att personer som döms för enklare brott ibland får vänta länge innan de kan sitta av sina straff. Kvinnliga och manliga fångar hålls i olika lokaler och detsamma gäller för ungdomar. Det temporära självstyret har i stort sett tagit över ansvaret för kriminalvården från UNMIK, undantaget är fängelset i Dubrava där UNMIK-polis åter tjänstgör efter flera rymningsförsök. Alternativ till fängelsestraff håller på att introduceras, till exempel frivård och övervakning.

4. Dödsstraff

Dödsstraff förekommer inte i Kosovo.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

UNMIK utfärdar ID-kort till i princip samtliga invånare som har sitt ursprung i Kosovo. Alla som har ett ID-kort kan också få ett UNMIK-resedokument. Dessa är erkända i ett flertal länder, dock inte i Serbien. Dessutom utfärdar serbiska myndigheter fortfarande serbiska (tidigare jugoslaviska) pass och andra id-handlingar för medborgare bosatta i Kosovo.

Det förekommer inga egentliga reserestriktioner, men resor i regionen försvåras genom att Serbien inte heller erkänner UNMIK:s fordonsregistrering i Kosovo samt UNMIK:s byråkratiska hinder vid förlängning och utbyte av körkort.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Rättssäkerheten i Kosovo utgör fortsatt ett allvarligt problem. Det internationella samfundet har vidtagit åtgärder för att förbättra situationen men de kvarvarande problemen är många. En av de stora utmaningarna som det temporära självstyret står inför är att arbeta vidare med att skapa ett effektivt rättssystem när delar av områdeskompetensen nu håller på att överföras från UNMIK. Inrikes- samt justitieministerium inom självstyret inrättades i mars

2006. Det förutses att EU kommer att överta vissa funktioner inom rättsområdet framöver.

När UNMIK tog över administrationen av Kosovo 1999 var rättssystemet kaotiskt. De flesta offentligt anställda tjänstemännen, huvudsakligen serber, hade lämnat provinsen medan kosovoalbanerna inte hade arbetat inom rättsväsendet sedan Kosovos autonomi drogs in. Klantänkande och befolkningens allmänna misstro till rättssamhället hade tillsammans med decennier av institutionaliserad diskriminering lett till en närmast total brist på respekt för tro på lag och rätt. UNMIK tvingades på kort tid bygga upp grunderna till ett nytt rättssystem vilket fortfarande är behäftat med svagheter som relaterar till bristande etniskt och politiskt oberoende, avsaknad av kvalificerad personal och långsam handläggning. Systemets bristande effektivitet illustreras av det stora antalet ouppklarade mål inom såväl de straffrättsliga som civilrättsliga områdena.

Ett stort problem för hela rättssystemet är korruptionen, särskilt i förhållande till den organiserade brottsligheten. Ombudspersonen (handlägger allmänhetens klagomål på felbehandling från myndigheterna) har tagit emot många anmälningar om korruption inom domstolarna. 2004 beslutade självstyret att inrätta en myndighet som särskilt skulle verka för att minska korruptionen. Tyvärr etablerades den först i juli 2006 så det är ännu inte möjligt att göra någon bedömning av dess arbete.

Vittnesskyddsprogram har etablerats men fungerar i praktiken inte. Enligt bedömare måste vittnen i rättegångar ges möjlighet att bosätta sig utanför Kosovo för att arbetet med att bekämpa den organiserade brottsligheten ska nå större framgång.

Domstolsväsendet består av såväl kosovarska som internationella domare och åklagare. Det finns ännu ingen oberoende procedur för utnämning av domare, det slutliga beslutet tas av Special Representative of the Secretary-General, SRSG. UNMIK har gjort ansträngningar för att skapa ett multietniskt rättsväsende. Detta har motarbetats av regeringen i Belgrad men en förbättring har skett och cirka 20 kosovoserbiska domare och åklagare har nu utsetts. Känsliga ärenden, till exempel fall av interetniskt våld eller organiserad brottslighet, hanteras av internationellt anställda domare och åklagare.

Lagstiftningen är ibland svår att tillgodogöra sig inte bara för domstolspersonal utan även för UNMIK och den övriga administrationen. Detta beror på att tillämplig lagstiftning utgörs av en blandning av gammal jugoslavisk lagstiftning, UNMIK *regulations* samt de lagar som antas av självstyret. Det är i många fall, enligt Ombudspersonen, inte fastställt vilken lag som är tillämplig i det enskilda fallet och det finns inte något högre juridisk instans som kan

erbjuda domstolarna vägledning. Premiärministerns kansli håller på att upprätta en databas över gällande lagstiftning.

I de kosovoserbiskt dominerade områdena gäller i praktiken gällande serbisk rätt och domstolarna där är en del av de så kallade parallella strukturerna. Eftersom de inte är erkända av UNMIK finns risk för dubbel strafföring samt att osäkerhet kring giltigheten av de beslut som fattats av dessa parallella domstolar i mål som rör civil- och familjerätt, exempelvis skilsmässa, underhåll eller arvstvister.

Polisverksamheten i Kosovo utövas av den lokala Kosovo Police Service och den internationella UNMIK-polisen. KPS har en multietnisk sammansättning och omfattar för närvarande cirka 7000 poliser. UNMIK minskar sin närvaro och har nu cirka 1400 poliser verksamma i provinsen. Ungefär 15 procent av den lokala poliskåren tillhör någon av minoritetsgrupperna, av vilka 9 procent är kosovoserber. Resterande 85 procent av KPS är kosovoalbaner. KPS är dock den myndighet inom självstyret som har varit mest lyckosam i att rekrytera personal från minoritetsgrupperna. Man har också lyckats rekrytera ett ganska stort antal kvinnliga poliser. Enskilda fall av polisbrutalitet rapporteras om, bland annat i samband med demonstrationer som aktivitetsgruppen "Vetevendosje" har arrangerat i samband med besök av representanter från UNOSEK.

7. Straffrihet

UNMIK *regulation* 2000/47 garanterar KFOR-anställda fullständig immunitet samt UNMIK-anställda immunitet när det gäller åtgärder vidtagna i tjänsten inom Kosovos territorium. Detta är ingen ovanlig modell och syftet är, generellt sett, att försäkra missionen att kunna utföra sitt mandat utan inblandning av lokala myndigheter.

I fallet Kosovo har dock UNMIK, genom sin särskilda roll som administratör, ett mycket omfattande ansvarsområde. Den långtgående immuniteten har i praktiken bidragit till att undanhålla Kosovos befolkning dess möjlighet att med rättsliga medel skydda sig mot administrationens eventuella övergrepp. Befolkningen saknar i princip den grundläggande rätten att besvära sig över UNMIK:s myndighetsbeslut i domstol, vilket Ombudspersonen upprepade gånger har kritiserat. I början av 2006 beslutade UNMIK att inrätta en rådgivande panel (ännu inte aktiv) som skall ta emot och utreda klagomål gentemot UNMIK. Dock är den endast rådgivande och SRSG kan besluta att inte följa dess rekommendationer. Sedan Ombudspersonen som myndighet överfördes till självstyret i december 2005, och i enlighet med UNMIK *regulation* 2006/06, har institutionens legala rätt att följa UNMIK:s verksamhet begränsats. Det är också oklart om UNMIK:s rådgivande panel kommer att ta

sig an de ärenden som Ombudspersonen har tagit emot men som inte har behandlats. Kosovarer har inte någon möjlighet att vända sig till den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna i Strasbourg då konventionen inte har kunnat undertecknas.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Yttrande- och mediefriheten i Kosovo är överlag god, även om inte alla medier kan sägas vara oberoende. Förutsättningarna för fria, professionella, pluralistiska och oberoende medier i Kosovo är dock jämförelsevis tillfredsställande och representanter för det internationella samfundet i Kosovo, regeringen och parlamentet kritiserar ofta. Medielagstiftningen håller hög standard men genomförandet haltar något, delvis på grund av brist på resurser. Det finns idag ett slags pressråd som skall främja ett självsanerande system. Regleringen av TV- och radiostationer sköts av Independent Media Commission (IMC). I allmänhet kan sägas att människors förtroende för medierna liksom deras roll som "watch-dog" har ökat.

Det finns tre TV-kanaler där Radio Television Kosovo (RTK) fungerar som ett public service-företag. Det finns åtminstone åtta dagstidningar. De lokala medierna, både etermedier och press, uppfattas allmänt delvis vara styrda av en eller annan internationell eller lokal aktör på den politiska scenen utan att det alltid redovisas.

En särskild fond finns för att främja medier för minoritetsgrupperna. Tyvärr är det i praktiken vattentäta skott mellan de olika etniska gruppernas medier; man ser alltför sällan TV-debatter med deltagande av företrädare från olika grupper i studion samtidigt. Multietniska program förekommer nästan bara när utländska givare har finansierat dem. Det gäller även inom pressen. Kosovoserberna vänder sig nästan uteslutande till serbiska media. En serbiskspråkig tidning med nyheter från Kosovo har nyligen etablerats men har få köpare.

Religions- och mötesfrihet råder i princip enligt lagen. Det finns ett samband mellan religion och etnicitet, varför de etniska motsättningarna ibland resulterar i våld som kan klassificeras som brott mot religions- och mötesfriheten.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Kosovo står under internationell förvaltning genom UNMIK:s och FN:s särskilde representant. Det ger UNMIK stor makt över den politik som förs på lokal nivå men gradvis förs nu ansvarsområden över till det temporära

självstyret. Sektorer som man bedömer vara känsliga hanteras fortsatt av UNMIK såsom rättsväsendet, minoriteter, internationella kontakter med mera.

Val till provinsparlamentet hölls senast i oktober 2004. Det består av 120 platser varav 20 är reserverade för personer tillhörande minoritetsgrupperna. Minst 30 procent av ledamöterna skall vara kvinnor. Majoriteten av kosovoserberna bojkottade, på uppmaning av regeringen i Belgrad, valen 2004. Det har i praktiken gjort att deras röst inom självstyret i stort sett inte existerar och har försvagat dem som politisk faktor i Kosovo. Det finns sedan 2004 en koalitionsregering mellan de två kosovoalbanska partierna Kosovos demokratiska förbund (LDK) och Alliansen för Kosovos framtid (AAK). Oppositionen i parlamentet består av ytterligare två kosovoalbansk dominerade partier och några mindre minoritetspartier. Endast den ena av de två ministerposterna (ministerposten med ansvar för återvändande och samhällsgrupper) i regeringen som är reserverade för kosovoserber är tillsatt. Någon verklig politisk pluralism existerar inte, möjligen undantaget de kosovoalbanska väljarna som har flera partier att välja på. Fortfarande röstar man på ett politiskt parti som främst representerar den egna etniska gruppen. Lokalval som skulle ha genomförts senast i oktober 2006, har skjutits på i upp till ett år genom särskilt beslut av SRSG. Anledningen är att UNMIK ansåg att det skulle kunna vara kontraproduktivt att föra valrörelse samtidigt som förhandlingarna om Kosovos framtida status pågår. Sannolikt kommer såväl centrala som lokala val att genomföras under 2007.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Kosovo kännetecknas av en mycket svag ekonomi och långsam ekonomisk utveckling. Livsbetingelserna för stora delar av befolkningen är knappa. Fattigdomen är utbredd. Enligt Världsbanken uppgår BNP per capita till 1 243 euro. Världsbanken bedömer att cirka 37 procent av befolkningen är fattig (lever på mindre än 13 kr/dag) och 15 procent är extremt fattig. Lönerna är låga, för en lägre tjänsteman uppgår den till cirka 200 euro per månad. Finansiella överföringar från släktingar som arbetar utomlands och de närvarande internationella organisationerna utgör viktiga inkomstkällor. Befolkningen är mycket ung, mer än hälften av invånarna är 25 år eller yngre. Enligt arbetsministeriet uppgår arbetslösheten till 40-45 procent. UNMIK *regulation* 2001/27 utgör en av grunderna för arbetsrätten i Kosovo men efterlevnaden av arbetsrättsliga regler är låg, särskilt inom den privata sektorn.

International Labour Organizations (ILO) konventioner är inte omnämnda i det konstitutionella ramverket för Kosovo och är därmed inte direkt

tillämpliga. UNMIK anser dock att de som antogs av rådsrepubliken Jugoslavien före 1989 utgör en del av den lagstiftning som gäller i Kosovo.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Hälso- och sjukvården i Kosovo är inte tillfredsställande. Kosovo saknar både ett allmänt sjukförsäkringssystem och ett fungerande informationssystem för hälsofrågor. Hälsostrukturen ignorerades under hela 1990-talet med följderna att sjukvårdspersonalen inte fick utbildning i modern medicin. Ansvar för hälso- och sjukvårdssektorn har överförts från UNMIK till det temporära självstyret och 28 procent av Kosovos budget är i dag avsatt för hälsofrågor och sociala kostnader. Hälsoministeriet har utarbetat en hälso- och sjukvårdsstrategi som innefattar en modern handlingsplan även för den eftersatta mentalvården.

Tillgång till hälso- och sjukvård inom ramen för självstyrets ansvarsområde är ett stort problem, särskilt för personer tillhörande minoritetsgrupperna, fattiga och andra resurssvaga personer. Sjukvårdsinrättningarna saknar mediciner och dagligt förbrukningsmaterial. Läkare har låga löner och korruption är vanligt då man tar betalt för tjänster som skall vara gratis. Specialistvård finns endast vid regionsjukhusen. Spädbarnsdödligheten uppgår enligt UNICEF:s uppskattning till cirka 35 per 1000 födda barn. I de kosovoserbiska enklaverna har emellertid de av regeringen i Belgrad understödda parallella institutionerna fortsatt att tillhandahålla hälso- och sjukvård vilken håller minst lika hög klass som de i övriga Kosovo.

12. Rätten till utbildning

Det råder allmän skolplikt och de allra flesta barn går också i skolan om än inte alla nio obligatoriska åren. Särskilt höga siffror avseende avhopp gäller för romerna. Skolorna lider allmänt av bristande resurser och ofta måste skollokaler utnyttjas i skift och familjerna måste ofta själva betala för undervisningsmaterial. Möjligheten att erhålla utbildning på sitt modersmål för minoritetsgrupper i majoritetsområden saknas. Undervisning i historia är ett särskilt problematiskt område. En reform har dock påbörjats som bland annat skall förbättra läroplanerna. Närmare hälften av eleverna i Kosovo fortsätter att läsa på gymnasienivå. I september 2005 antogs en lag om vuxenutbildning.

Analfabetismen i Kosovo uppgår till cirka 6 procent. Den är mer utbredd bland kvinnor än män, mer på landsbygden än i städerna och den förekommer i högre utsträckning bland socialt svaga grupper såsom romerna.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Den svåra levnadssituation som förevarit i många år avspeglas negativt i befolkningens hälsoprofil. Miljösituationen i Kosovo är allvarlig med exempelvis betydande utsläpp av miljöfarliga ämnen som påverkar människor negativt. Medellivslängden uppgår enligt UNDP till 74,1 år vilken är en av de lägsta i regionen. De allmänna levnadsvillkoren varierar mycket mellan stad och landsbygd. Elförsörjningen fortsätter att vara ett stort problem som särskilt drabbar de fattiga och minoritetsgrupperna.

Flera faktorer bidrar till att skyddet för rätten till egendom inte uppfylls i Kosovo. Det råder exempelvis osäkerhet kring gällande rätt och bristande resurser för de institutioner som har hand om fastighetsfrågor. Personer tillhörande minoritetsgrupperna är särskilt utsatta och två institutioner, House and Property Directorate (HDP) och Kosovo Property Agency (KPA) har etablerats för att hantera enskilda personers krav. Beslut har visserligen tagits i många fall men när det gäller implementeringen uppstår ofta problem. Särskilt jordbruksmark används fortfarande olagligt. Byggandet av fastigheter för såväl kommersiellt som privat bruk utan erforderliga tillstånd är ett annat stort problem som myndigheterna inte har handskats med på ett handfast sätt.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Kvinnans situation är utsatt i Kosovo. Klan- och familjetraditioner som fortfarande har stor betydelse spelar en viktig roll när det gäller kvinnans situation. Tack vare starka kvinnoorganisationer och internationella samfundets påverkan har dock utvecklingen gått framåt och det finns sedan 2004 en bra jämställdhetslag och en handlingsplan för dess genomförande. Det finns kommunala rådgivare för genderfrågor i alla kommuner och sexton ministerier har dessutom anställt särskilda genderrådgivare med uppgift att skapa program som syftar till att stärka kvinnors deltagande inom de olika ministerierna. Under 2005 bildades en speciell jämställdhetsenhet inom premiärministerns kansli. Sådana finns i dag också vid en rad andra offentliga institutioner. Parlamentet har en kommission för jämställdhet.

Minst 30 procent av de nominerade personerna till parlaments- och kommunalval är kvinnor, genom en särskild kvot. Få av dem har ledande funktioner i sina partier. Trots starka krav från flera organisationer deltar inga kvinnor i förhandlingarna om Kosovos status.

Inom flera områden kvarstår problem, exempelvis vad gäller kvinnors arvsrätt men även att vara ensam vårdnadshavare för sina barn. Trots att lagstiftningen slår fast kvinnans rätt att arva förverkligas inte detta i praktiken då lagstiftningen inte tillämpas. Det patriarkala systemet ger företräde till männens arvsrätt och till mannens familj att behålla barnen.

Ett annat problemområde är våld mot kvinnor som är vanligt förekommande. Det är svårt att få fram korrekta uppgifter på området men benägenheten att anmäla brotten ökar. När det gäller våld mot kvinnor finns UNMIK *regulation* 2003/12 om skydd mot våld i hemmet. Både våld i hemmet och våldtäkt faller under allmänt åtal.

Den organiserade brottsligheten inklusive handel med människor är ett allvarligt problem i Kosovo. Provinsen är ett ursprungs- och transitland för människohandel, men också ett mottagarland och slutmål. Mot denna bakgrund förbjuder UNMIK *regulation* 2001/4 all form av handel med människor. Kosovos strafflag kriminaliserar människohandel. Lagen anger en straffsats på fängelse mellan 2 och 12 år för personer som döms för människohandel. I fall där barn och ungdomar under 18 år utnyttjats är straffsatsen 3 till 15 år. För att bekämpa problemet har UNMIK upprättat en särskild polisenhet för "Anti-trafficking" som också arbetar med att utbilda olika statliga institutioner, framför allt till Kosovos lokala polis, som också samarbetar med vissa enskilda organisationer. Emellertid begränsas resultatet av brister på materiella resurser och professionell kapacitet. Under 2005 fastställde regeringen en handlingsplan mot människohandel.

Flera enskilda organisationer arbetar med att hjälpa de kvinnor och barn som har drabbats av hanteringen. De flesta kvinnor som utsätts för människohandel tvingas till prostitution, behandlas som handelsvaror och lever under tvång och i ovärdiga förhållanden. De utländska kvinnorna kommer bland annat från östra Europa. Andelen kvinnor och barn från Kosovo som tvingas till prostitution i Kosovo ökar. Köparna av sexuella tjänster i Kosovo är i dag nästan uteslutande inhemska män. Den påtvingade prostitutionen sker inte längre enbart på platser som barer och bordeller utan har flyttat till privata lägenheter och blir därmed svårare att komma åt. Många av kvinnorna blir nu lite bättre behandlade och får en liten lön, vilket gör att de inte alltid själva ser sig som offer för människohandel. De är dock helt utan möjlighet att besluta om sitt eget liv, är "skuldsatta", frantagna sina pass och säljs ofta vidare.

15. Barnets rättigheter

Många barn i Kosovo har det svårt. Den svåra ekonomiska och sociala situationen i många familjer hämmar barnens möjligheter att erhålla adekvat hälsovård, skolgång etcetera. Antalet barn som arbetar på gatan med att sälja

cigarretter, telefonkort med mera har ökat efter 1999 då många familjer flyttade från landsbygden till de större städerna.

Statistiken är dålig eller obefintlig beträffande andelen barn som faller offer för människohandeln. De flesta organisationer som arbetar för att motverka människohandel har sin fokus främst på kvinnor. Uppgifter från enskilda organisationer som arbetar med att skydda och hjälpa offer i Kosovo tyder på att andelen barn (under 18 år) kan vara så stor som 60 procent.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Trots att rättigheter för personer tillhörande minoriteter i Kosovo tillgodoses i gällande lagstiftning kvarstår många problem. Misstron mellan de olika etniska grupperna är stor och kontakterna dem emellan är få. Diskriminering på arbetsmarknaden och den begränsade rörelsefriheten utgör ytterligare hinder för medlemmar av minoritetsgrupperna att leva ett normalt liv i provinsen. Tillgång till utbildning, socialtjänst och hälsovård är inte tillfredsställande. Det förekommer alltjämt att personer tillhörande någon av minoritetsgrupperna utsätts för hot och trakasserier.

Våren 1999 hade cirka 850 000 personer, nära hälften av Kosovos befolkning varav de flesta var kosovoalbaner, tvingats lämna provinsen. Så gott som samtliga återvände kort efter det att det internationella samfundet tagit kontroll över Kosovo. Samtidigt som kosovoalbanerna återvände lämnade ett mycket stort antal, enligt vissa uppgifter 200 000-280 000, icke-albaner, mestadels kosovoserber och romer området och flydde till i första hand Serbien, Montenegro och Makedonien. FN:s flyktingkommissarie (UNHCR) uppskattar att antalet internflyktingar från Kosovo till Serbien och Montenegro uppgår till cirka 200 000 personer och av dem uppges 16 000 personer befinna sig i Montenegro. Internflyktingarna i Kosovo uppgår till cirka 20 000 personer. Till dessa kommer cirka 1500 personer av de drygt 4000 som flydde under upplöppen i mars 2004 och som av säkerhetsskäl inte har kunnat återvända hem trots att deras bostäder i de flesta fall har återuppbyggts. Situationen för internflyktingarna i Kosovo är svår. Det gäller framför allt dem som fortfarande bor i läger och andra former av temporärt boende, däribland romer.

Frågan om minoritetsgruppernas, och då särskilt kosovoserbernas, säkerhet har en framskjuten plats på den politiska dagordningen och är en prioriterad fråga inom standardsprocessen. Möjligheten för personer tillhörande minoriteterna att röra sig utanför de områden där de själva utgör en majoritet har ökat men är inte tillfredsställande.

Arbetet med återvändande minoriteter till Kosovo är problematiskt. Antalet personer från minoritetsgrupperna som lämnar Kosovo i dag är större än antalet som återvänder. Enligt UNHCR:s officiella statistik har endast 15 682 personer återvänt till Kosovo under perioden januari 2000 till september 2006. Av dem utgör kosovoserberna 6 939 personer, romerna 1 838 och ashkalierna/egyptierna 4 292. Antalet återvändande personer tillhörande minoriteter per år har gått ner i antal sedan 2003 och är mycket mindre än vad det internationella samfundet hade planerat för, särskilt avseende kosovoserberna. Minoritetsgrupperna har under 2006 i huvudsak fortsatt att återvända till orter där de är i majoritet.

Att skapa förutsättningar för ett långsiktigt och hållbart återvändande, särskilt avseende den kosovoserbiska befolkningen, är prioriterat liksom arbetet med ökad decentralisering. Fortfarande ligger huvudansvaret för dessa frågor hos UNMIK. Ansträngningar görs för att det temporära självstyret gradvis skall överta ansvaret och fungera som en garant i framtiden för att försäkra minoritetsgruppernas rättigheter i samhället. Ett ministerium med ansvar för återvändande och samhällsgrupper finns redan. I juli 2006 presenterade FN:s särskilde representant och premiärministern en strategisk plan för att skapa bättre förutsättningar för de mindre folkgrupperna att återvända till Kosovo.

Personer tillhörande minoriteterna diskrimineras när det gäller äganderätten till fast egendom. Illegalt utnyttjande från majoritetsbefolkningen av bostäder, affärslokaler och jordbruksmark förekommer.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Det finns få öppet homosexuella personer i Kosovo. Enligt lagen är homosexualitet inte straffbart men homosexuella riskerar att bli isolerade och utstötta då de inte är socialt accepterade i samhället. Under året har ett par incidenter inträffat där homosexuella blivit trakasserade, också av kosovarska institutioner. Det finns ett par lokala organisationer som arbetar för homosexuellas rättigheter.

18 Flyktingars rättigheter

UNMIK *regulation* 2005/16 från april 2005 utgör ett embryo till lagstiftning på migrationsområdet. Under 2005 och 2006 har endast några enstaka personer från Asien anlänt till Kosovo och sökt asyl. I avsaknad av en kosovarisk struktur för bedömning av flyktingstatus har UNHCR i dessa fall gjort bedömningen. En person har hittills bedömts vara flykting.

I december 2005 inrättades ett inrikesministerium. Verksamheten är under uppbyggnad och en utlänningslag kommer att utarbetas liksom ett system för att hantera asyl- och mottagningsfrågor.

Flyktingar har rätt till tolk och sjukvård.

19. Funktionshindrades rättigheter

Situationen för funktionshindrade är svår. Även om lagstiftning mot diskriminering av funktionshindrade finns är diskriminering i realiteten vanligt förekommande. Tillgången till hälso- och sjukvård är ett stort problem och varken närmiljö, offentliga platser eller samhällsfunktioner är anpassade för personer med funktionshinder. Tillgången till utbildning är väsentligt sämre och arbetslösheten är särskilt hög hos denna grupp. Det sociala stigmat har tidigare varit stort och funktionshindrade har ofta gömts undan och isolerats från övriga i samhället. Attityderna börjar nu sakta att förändras och bland annat skolväsendet reformeras så att barn med funktionshinder ska kunna undervisas i ordinarie skolor.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Det finns flera oberoende organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter utan restriktioner i Kosovo, till exempel Humanitarian Law Center och en rad olika kvinnoorganisationer. Amnesty International och Human Rights Watch saknar lokala kontor men följer utvecklingen i Kosovo. Även ett antal lokala organisationer, däribland Kosovo Rehabilitation Centre for Victims of Torture and Trauma och Handikos arbetar för främjandet av de mänskliga rättigheterna.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

Som nämns ovan bedriver en rad internationella organisationer verksamhet i Kosovo. Dit hör till exempel Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) och olika FN-organ. EU är aktiv genom European Agency for Reconstruction (EAR) och inom ramen för stabiliserings- och associeringsprocessen.

Sverige har ett omfattande utvecklingssamarbete med Kosovo och flera projekt som syftar till att stärka de mänskliga rättigheterna, inte minst kvinnans rättigheter. Enligt regeringens gällande strategi för Kosovo ska insatser för demokrati och mänskliga rättigheter prioriteras. Insatser för att stärka

rättsväsendet samt projekt som motverkar människohandel ska också ges en särskilt framskjutande plats. Sverige stöder kapacitetsutveckling hos den Ombudspersonen som bildades 2001 och som handlägger allmänhetens klagomål på felbehandling från myndigheterna.